

WOJSKOWE CENTRUM EDUKACJI OBYWATELSKIEJ

Mirosław Pakuła

GENERAŁ BRYGADY

HELIODOR CEPA

Patron
Centrum Szkolenia Łączności
i Informatyki W Zegrzu

Zegrze 2014

Redakcja techniczna i skład

Bożena Tomaszczuk

Korekta

Hanna Bajan-Jaskółowska

Projekt okładki

Ewa Bielowicz

Zdjęcia na okładce pochodzą ze zbiorów Zofii Potkowskiej
i Światowego Związku Polskich Żołnierzy Łączności

© Copyright by Mirosław Pakuła, 2014

© Copyright by Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, 2014

© Copyright by Centrum Szkolenia łączności i Informatyki, 2014

Wydanie II zmienione

Druk

Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej

00-909 Warszawa

www.wceo.com.pl

WSTĘP

Rok 2011 był szczególnym w historii Centrum Szkolenia Łączności i Informatyki w Zegrzu. Ośrodek szkolenia kadr łączności Wojska Polskiego otrzymał imię gen. bryg. Heliadora Cepy, zasłużonego żołnierza łączności.

W historii wojsk łączności można znaleźć wiele zasłużonych postaci, jednak gen. Cepa jest bezsprzecznie najbardziej wybitnym przedstawicielem tego rodzaju wojsk.

Podczas swojej życiowej drogi żołnierza-łącznościowca walczył w trzech wojnach i w dwóch powstaniach. Doszedł do najwyższych zaszczytów w wojskach łączności, ale i był szykanowany w stalinowskim więzieniu. W jesieni życia stał się zaangażowanym społecznikiem.

Gen. Cepa był w czasie służby kilkakrotnie związany z zegrzyńskim ośrodkiem. Pełnił między innymi funkcję komendanta Centrum Wyszko-
lenia Łączności (1932–1934).

Niniejsza książka jest zarysem biografii gen. bryg. Heliadora Cepy, opracowanym głównie w oparciu o materiały znajdujące się w archiwach oraz w zbiorach Zofii Potkowskiej, córki gen. Cepy.

Wyniki pracy badawczej zostały zaprezentowane w czterech rozdziałach i czterech załącznikach.

Prezentowana książka jest pierwszą szerszą próbą przedstawienia postaci H. Cepy. Dotychczasowe publikacje miały charakter wycinkowy, a zawarty w nich opis wydarzeń i ważnych dat z życia generała nie zawsze w pełni odpowiadał prawdzie.

ROZDZIAŁ 1.

DZIECIŃSTWO I MŁODOŚĆ

Przodkowie Heliodora Cepy to rodowici Wielkopolanie. Dziadkowie pochodzili z okolic Ostrowa Wielkopolskiego i Pleszewa. Marcin i Franciszka Cepowie mieli gospodarstwo w Jankowie Zaleśnym. Dziadkami ze strony matki byli Michał i Teofila Owczarscy, mieszkający w Tursku koło Gołuchowa¹.

Ojciec Heliodora, Piotr Ceba, urodził się 13 lipca 1871 r. w Jankowie Zaleśnym², a matka Maria Ceba z domu Owczarska, przyszła na świat 29 lutego 1896 r. w Tursku³. Ślub wzięli 20 lutego 1895 r. w Ostrowie Wielkopolskim⁴.

Po ślubie sprowadzili się do Mieszkowa⁵ koło Jarocina. Piotr Ceba kupił dom i zabudowania gospodarcze na rynku⁶ od Andrzeja Taczaka i Balbiny

---

¹ Księga zgonów za lata 1949–1969, poz. 3 (Piotr Ceba); Księga zgonów za rok 1941, poz. 96 (Maria Ceba z d. Owczarska), parafia św. Wawrzyńca w Mieszkowie.

² Księga zgonów za lata 1949–1969, USC Jarocin, poz. 3.

³ Księga zgonów za rok 1941, ibidem, poz. 96.

⁴ Księga zgonów za rok 1953, ibidem, poz. 27.

⁵ Mieszków to wieś licząca obecnie ok. 1700 mieszkańców, położona 6 km na północ od Jarocina. Pierwsza wzmianka historyczna pochodzi z 1290 r. (erygowanie parafii). W XVIII i XIX w. posiadała prawa miejskie. Później traciła znaczenie w związku z rozwojem pobliskiego Jarocina. W Mieszkowie urodzili się między innymi: Stanisław Taczak, pierwszy dowódca powstania wielkopolskiego oraz Władysław Marcinkowski, znany rzeźbiarz, Plan Rozwoju Miejscowości. Mini strategia Rozwoju Sołectwa Mieszków na lata 2009–2015, Mieszków 2009, s. 4; P. Anders, Jarocin, Poznań 2007, s. 70–72.

⁶ Dom Cepów obecnie nie istnieje. Na początku lat 80. XX w. poszerzano drogę krajową nr 11 na odcinku z Jarocina do Poznania. Dom stał w miejscu planowanej jezdni,

Taczak z domu Waresieckiej, rodziców Stanisława Taczaka, pierwszego głównodowodzącego powstaniem wielkopolskim i późniejszego generała. Piotr Cępa zaadaptował jeden z budynków gospodarczych na piekarnię. W późniejszym okresie rozbudował ją i na obecnej ul. Radlinieckiej postawił wiatrak (sprowadził go z zaboru rosyjskiego)⁷.

Maria i Piotr Cępowie. Źródło: zbiory M. Sujki

Dom Cępów na rynku w Mieszkowie. Źródło: zbiory M. Sujki

---

przecinającej w połowie mieszkowski rynek i z tego powodu został wyburzony. W miejscu zabudowań gospodarczych Cępów stoi obecnie salon meblowy, Relacja Lucjana Cępy, bratanka oraz Mirosławy Sujki, bratanicy H. Cępy z dn. 06.10.2010 r.

⁷ Ibidem.

Heliodor Józef⁸ Cepa, pierwsze dziecko Piotra i Marii Cepów, przyszedł na świat w Mieszkowie 29 listopada 1895 r.⁹ 8 grudnia 1895 r. został ochrzczony w kościele parafii św. Wawrzyńca w Mieszkowie. Rodzicami chrzestnymi zostali Andrzej Taczak i Teofila Owczarska¹⁰. Wkrótce rodzina powiększyła się, gdyż rodziły się kolejne dzieci Piotra i Marii Cepów: Zdzisław (1896), Józef, Zygmunt (1901), Lucjan (1906), Konrad i Kazimiera¹¹.

W latach 1902–1907 Heliodor Cepa uczęszczał do szkoły powszechnej w Mieszkowie¹². Uczestniczył wówczas w strajku szkolnym w 1905 r., jednym z tych, które wybuchły w Wielkopolsce z powodu zakazu używania języka polskiego na lekcjach religii¹³.

Od 1908 do 1912 r. uczył się w gimnazjum w Jarocinie (obecnie budynek Zespołu Szkół Ogólnokształcących przy ul. T. Kościuszki 31). Należał do zdolnych uczniów. W kolejnych czterech semestrach w 1908 r. uzyskał następujące lokaty (klasa liczyła 33 uczniów): 9, 18, 9 i 7. Najlepsze oceny otrzymywał z języka niemieckiego, geografii, kaligrafii, rachunków i śpiewu. Gorzej radził sobie z językiem francuskim¹⁴.

W 1913 r. Heliodor Cepa został przeniesiony do gimnazjum im. Króla Wilhelma w Krotoszynie (obecnie budynek I Liceum Ogólnokształcącego im. H. Kołłątaja przy ul. H. Kołłątaja 1). W czasie nauki w Krotoszynie należał do tajnego Towarzystwa Tomasza Zana, którego celem było rozbudzanie i pielęgnowanie u młodzieży miłości oraz poczucia obowiązku wobec Ojczyzny¹⁵.

Wkrótce po wybuchu I wojny światowej, bo już 24 września 1914 r., 19-letni Heliodor Cepa został przymusowo wcielony do armii niemieckiej.

---

⁸ W życiorysach i oficjalnych dokumentach Cepa nie używał swojego drugiego imienia.

⁹ Akt urodzenia H. Cepy, APK, sygn.66, nr 269.

¹⁰ Akt chrztu H. Cepy, AAP, sygn. 3553.

¹¹ Relacja Lucjana Cepy, bratanka oraz Mirosławy Sujki, op. cit.

¹² Teczka Akt Personalnych H. Cepy, CAW, Akta Personalne, sygn. AP 742/61/2006, s. 1; szkoła mieściła się zaledwie ok. 100 m od domu Cepów (budynek istnieje do dzisiaj).

¹³ Kolekcja Akt Personalnych, ibidem, sygn. I.481.C.430, s. 110

¹⁴ Spis wyników uczniów gimnazjum w Jarocinie za lata 1908–1921, archiwum Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Jarocinie.

¹⁵ Teczka Akt Personalnych H. Cepy, op. cit., sygn. I.481.C.430, s. 110; w archiwum I Liceum Ogólnokształcącego w Krotoszynie zachował się spis uczniów gimnazjum za lata 1870–1910 (sygn. LOA 334/0 4/42/421 4210A) i dlatego nie można tam odnaleźć śladów pobytu H. Cepy.

Służył początkowo w pododdziale łączności w Poznaniu – Fernsprechabteilung nr 8¹⁶ i tam zaczęła się jego przygoda z mundurem i łącznością.

Po przeszkoleniu, 20 listopada 1914 r. przydzielono go jako telefonistę piechoty do Korpusu Poznańskiego, a potem do pododdziału łączności 83 Dywizji Piechoty (Fernsprechabteilung nr 83). W maju 1915 r. wraz ze swoją dywizją wyruszył na front¹⁷.

Walczył aż do końca wojny, najpierw na froncie wschodnim (1915–1916), a potem zachodnim (1916–1918). Na froncie wschodnim brał udział między innymi w walkach na Żmudzi, Litwie, Wołyniu i Bukowinie, a na froncie zachodnim we Flandrii, nad Sommą i w Szampanii. Po koniec wojny ukończył kurs telegrafii¹⁸. W 1916 r. został starszym szeregowym, a w 1918 r. kapralem. Za zasługi na froncie odznaczono go Żelaznym Krzyżem III klasy¹⁹.

Po zakończeniu wojny 83 DP skierowano transportem kolejowym do Gdańska. Podczas postoju w Pile H. Cępa uciekł z wagonu zabierając trzy pistolety i karabin. Następnie ukrył się wśród stojących obok pociągów. Udało mu się potem przechytrzyć niemieckiego oficera, na którego natknął się po drodze²⁰. Następnie przedostał się szczęśliwie do rodzinnej Wielkopolski. 15 grudnia 1918 r. powrócił do domu²¹. Wkrótce zgłosił się do jarocińskiego powstańczego batalionu por. Bronisława Kirchnera. Współpracował wówczas między innymi z por. Zbigniewem Gorzeńskim, ppor. Maksymilianem Błażejewskim i Franciszkiem Basińskim²². W tamtym okresie brał udział w rozbrajaniu Niemców, akcjach antysabotażowych oraz uczestniczył w obsadzeniu urzędu pocztowego w Jarocinie²³.

Od 1 stycznia 1919 r. Heliodor Cępa pełnił funkcję zastępcy szefa łączności 3 Dywizji Strzelców Wielkopolskich (3 DSW). Organizował łączność

---

¹⁶ Teczka Akt Personalnych H. Cępy, op. cit., sygn. I.481.C.430, s. 16; gen. H. Cępa podaje w niektórych dokumentach, że służył w Fortecznej Kompanii Telegraficznej nr 8.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Teczka Akt Personalnych H. Cępy, op. cit., sygn. AP 742/61/2006, s. 1; Kolekcja Akt Personalnych, op. cit., sygn. I.481.C.430, s. 57.

¹⁹ Teczka Akt Personalnych H. Cępy, op. cit., sygn. I.481.C.430, s. 6.

²⁰ W. Kr., *Ludzie 25-lecia LOK. Powstaniec, żołnierz, społecznik*, „Czata”, nr 39, 1969, s. 8.

²¹ Życiorys sierż. H. Cępy spisany w dniu 19 marca 1919 r., Teczka Akt Personalnych H. Cępy, op.cit., sygn. I.481.C.430, s. 99.

²² Odręczne notatki H. Cępy, zbiory Zofii Potkowskiej, córki H. Cępy.

²³ Teczka Akt Personalnych H. Cępy, op. cit., sygn. I.481.C.430, s. 110.

dla południowego odcinka frontu w rejonie Jarocina, Pleszewa, Krotoszyna i Ostrowa Wielkopolskiego oraz tworzył pododdziały łączności dla wszystkich pułków 3 DSW. Następnie służył w sztabie dywizji jako podoficer techniczny i dowódca kompanii²⁴. 1 lutego 1919 r. awansował na stopień plutonowego, a 22 marca 1919 r. na sierżanta²⁵.

Sierżant Cepa zyskał uznanie przełożonych i 25 czerwca 1919 r. został oficerem²⁶. Naczelnik Łączności Wojska Polskiego byłego Zaboru Pruskiego ppłk Andrzej Miączyński w opinii o nim napisał: *Ppor. Cepa jest nadzwyczaj zdolnym i pracowitym oficerem [...]*²⁷. Po awansie H. Cepa trafił do dowództwa wojsk powstańczych na stanowisko oficera telegrafii. W tym okresie zajmował się organizowaniem i rozbudową telefonicznej sieci fortecnej w Poznaniu. Po zakończeniu powstania wielkopolskiego służył jako dowódca kompanii telegraficznej w Dowództwie Okręgu Generalnego (DOG) w Poznaniu (od 8 listopada 1919 r.)²⁸.

W trakcie służby w garnizonie poznańskim Heliodor Cepa postanowił zadbać o swoje wykształcenie. Naukę w gimnazjum przerwał w 1914 r. w związku z wcieleniem do armii niemieckiej. Z tej przyczyny nie udało mu się uzyskać matury. Ponieważ w gimnazjum w Krotoszynie uzyskał „promocję do wyższej sekundy”, mógł przystąpić w trybie eksternistycznym do egzaminu dojrzałości. 14 kwietnia 1920 r. Prowincjonalne Kolegium Szkolne w Poznaniu dopuściło go do matury²⁹.

Egzamin dojrzałości zdał 26 kwietnia 1920 r. w gimnazjum im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu³⁰. Już następnego dnia uczestniczył w immatrykulacji na Uniwersytecie Poznańskim. Podjął studia na wydziale prawa (sekcja ekonomiczna)³¹. Jego studia nie trwały długo. Wkrótce, w związku zagrożeniem bolszewickim, przerwał naukę i wrócił do wojska.

---

²⁴ Życiorys sierż. H. Cepy spisany w dniu 19 marca 1919 r., Teczka Akt Personalnych H. Cepy, op. cit., sygn. I.481.C.430, s. 99; *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, pod red. A. Gąsiorowskiego i J. Topolskiego, Poznań 1981, s. 23.

²⁵ Teczka Akt Personalnych H. Cepy, op. cit., sygn. I.481.C.430, s. 6.

²⁶ *Ibidem*, s. 3.

²⁷ *Ibidem*, s. 58.

²⁸ *Ibidem*, s. 3.

²⁹ *Ibidem*, s. 68.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Karta immatrykulacyjna H. Cepy, archiwum UAM w Poznaniu, sygn. 103d/218.

ROZDZIAŁ 2.

SŁUŻBA W WOJSKU II RZECZYPOSPOLITEJ

27 lipca 1920 r. ppor. Heliodor Ceba ochotniczo zgłosił się na front polsko-rosyjski³². Przydzielono go do Syberyjskiej Brygady Piechoty, z którą już 2 sierpnia 1920 r. wyruszył w pole. Powierzono mu funkcję dowódcy kompanii łączności i szefa łączności brygady.

W okresie wojny polsko-rosyjskiej H. Ceba ponownie wykazał się niezwykłym talentem dowódczym oraz zaangażowaniem i odwagą. Z wniosku o mianowanie ppor. Cepy na stopień porucznika, sporządzonego przez dowódcę Syberyjskiej Brygady Piechoty płk. Kazimierza Rumszę, dowiadujemy się o jego zasługach w walkach pod Borkowem, Nowym Miastem i Nasielskiem.

Dużą odwagę wykazał w czasie walk koło wsi Prusinowice (obecnie powiat pułtuski). Jak informował płk Rumsza, mimo dużego zagrożenia w czasie rozwijania linii telefonicznej, Ceba nie przerwał pracy i doprowadził linię do jednego z batalionów³³. Wydarzyło się to 17 sierpnia 1920 r. Męstwo Cepy we wspomnianym zdarzeniu polegało także na późniejszym przedarciu się do sztabu brygady i zameldowaniu dowódcy o krytycznym położeniu lewego skrzydła. Informacja ta spowodowała skierowanie odsieczy i ocalenie zajętych pozycji³⁴.

---

³² Teczka Akt Personalnych H. Cepy, op. cit., sygn. I.481.C.430, s. 6.

³³ Ibidem, s. 69.

³⁴ Wniosek dowódcy Syberyjskiej Dywizji Piechoty z dnia 20.01.1921 r. o nadanie H. Cepie orderu *Virtuti Militari*, CAW, sygn. UM 100-10159, s. 2. Ostatecznie H. Ceba nie otrzymał orderu. Dywizja otrzymała limit orderów. Pozytywnie mogło być rozpatrzonych jedynie 8 wniosków. Komisja kwalifikacyjna nie uwzględniła wniosku dotyczącego H. Cepy; ibidem, s. 8.

Szczególny akt odwagi H. Cepy miał miejsce 23 sierpnia 1920 r. pod Krzynowogą Małą (obecnie powiat przasnyski). W czasie zaciętych walk, linie telefoniczne były wielokrotnie niszczone przez Rosjan. Gdy Rosjanie zerwali linię między sztabem brygady, a 2 pułkiem piechoty, Cepa na czele sekcji telefonicznej ze swojej kompanii wyruszył, aby przywrócić łączność. Został ranny, a mimo to zaatakował Rosjan, wyparł ich z szosy Krzynowoga Mała – Chorzele, a następnie odbudował linię. Za czyn ten został wyróżniony Krzyżem Walecznych (21 grudnia 1920 r.)³⁵.

12 marca 1921 r. por. Cepa trafił do Wydziału Łączności Ministerstwa Spraw Wojskowych na stanowisko kierownika referatu wyszkolenia łączności. Znowu dał się poznać z jak najlepszej strony i awansował na kapitana³⁶. Szef Wydziału płk Kazimierz Drewnowski tak napisał o nim w opinii za 1921 r.: *Charakter wyrobiony, spokojny, o bardzo dużej obowiązkowości i pilności [...] Duże zdolności organizacyjne [...]*³⁷. Podobne zdanie miał jego następny szef ppłk Tadeusz Jawor, który w 1922 i 1923 r. ocenił go jako samodzielnego, stanowczego i pilnego oraz posiadającego poczucie honoru, ambicję osobistą i cierpliwość³⁸.

W czasie III powstania śląskiego (2 maja – 5 lipca 1921 r.) kpt. Cepa brał udział w organizowaniu i zaopatrywaniu oddziałów powstańczych w sprzęt łączności. Współpracował w tym zakresie z szefem łączności Komendy Wojsk Powstańczych³⁹.

Od 1 marca do 1 czerwca 1923 r. kpt. H. Cepa przebywał w Obozie Wyszkozenia Wojsk Łączności w Zegrzu (od kwietnia 1923 r. pod nazwą Obóz Szkolny Wojsk Łączności) na kursie oficerów sztabu wojsk łączności⁴⁰.

Zapewne w nagrodę za sumienną służbę, 8 kwietnia 1924 r. został skierowany na naukę do Francji. Do 20 sierpnia 1924 r. uczestniczył w kursie zorganizowanym w wojskowej szkole łączności Centre d'Etude de Liaison

---

³⁵ Teczka Akt Personalnych H. Cepy, op. cit., sygn. I.481.C.430, s. 133.

³⁶ Ibidem, s. 1.

³⁷ Ibidem, s. 4.

³⁸ Ibidem, s. 5.

³⁹ Zaświadczenie płk. w st. spocz. inż. Józefa Wróblewskiego z dn. 29.09.1958 r.; Zaświadczenie płk. w st. spocz. Jana Kaczmarka z dn. 29.09.1958 r., zbiory Zofii Potkowskiej, córki H. Cepy.

⁴⁰ Teczka Akt Personalnych H. Cepy, op. cit., sygn. I.481.C.430, s. 2.

et Transmissions w Wersalu pod Paryżem⁴¹. Po pół roku przełożeni skierowali go na kurs unifikacyjny w Doświadczalnym Centrum Wyszkolenia Armii w Rembertowie (5 lutego – 15 maja 1925 r.), który skończył z pierwszą lokatą⁴².

W 1926 r. H. Cępa został majorem i trafił na stanowisko dowódcy batalionu w 1 pułku łączności w Zegrzu Południowym. Służba w pułku miała szczególnie charakter, gdyż mjr Cępa rzadko przebywał w macierzystej jednostce. W latach 1926–1927 odbywał praktyki w 36 pułku piechoty, Obozie Szkolnym Wojsk Łączności, 1 pułku lotniczym i 1 pułku artylerii⁴³. Przełożeni przygotowywali go dalszej kariery i studiów w Wyższej Szkole Wojennej.

Kapitan Cępa, 1925 i major, ok. 1930. Źródło: zbiory Z. Potkowskiej

Na studiach w Wyższej Szkole Wojennej przebywał w latach 1927–1929⁴⁴. Uczestniczył w VIII Kursie Normalnym, w którym brało udział zaledwie czterech oficerów. W czasie nauki uzyskiwał pozytywne opinie ze strony przełożonych. Komendant szkoły gen. dyw. Tadeusz Kutrzeba, oceniając za 1928 r., napisał o mjr. Cępie: *Poważny, rozsądny, metodyczny, sumienny. Bardzo dobry technik [...] Wielka siła pracy i wiele dobrej woli [...]*⁴⁵.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem, s. 1.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem, s. 38.

Po zakończeniu nauki w Wyższej Szkole Wojennej mjr dypl. Cępa został skierowany do Centrum Wyszkożenia Łączności (CWŁ) w Zegrzu na stanowisko dyrektora nauk. Podczas służby w CWŁ otrzymał awans na stopień podpułkownika (1930)⁴⁶.

W 1931 r. ppłk Cępa powrócił do Wyższej Szkoły Wojennej, tym razem w charakterze kierownika taktyki łączności. Gen. Kutrzeba tak scharakteryzował podwładnego w opinii z 1931 r.: *Inteligentny oficer o dużym ogólnym zainteresowaniu [...] Pilny, stanowczy, posiada autorytet w dziale łączności [...]*⁴⁷. W 1932 r. Cępa ponownie trafił do Zegrza, na pierwsze eksponowane stanowisko – komendanta Centrum Wyszkożenia Łączności⁴⁸.

Podpułkownik Cępa, ok. 1932. Źródło: zbiory Z. Potkowskiej

Wizyta marsz. E. Rydza-Śmigłego, Zegrze 1935. Źródło: zbiory ŚZPŻŁ

⁴⁶ Ibidem, s. 1.

⁴⁷ Ibidem, s. 45.

⁴⁸ Ibidem, s. 1.

Promocja Szkoły Podchorążych Łączności, Zegrze 1937. Źródło: zbiory ŚZPŻŁ

Komendant Centrum był jednocześnie dowódcą garnizonu. Podwarszawski garnizon, oprócz CWŁ, obejmował kilka sąsiednich jednostek stacjonujących w Zegrzu Południowym i w Beniaminowie (Białobrzegach).

Zegrze było centrum życia kulturalnego i sportowego dla żołnierzy garnizonu oraz mieszkańców okolicznych miejscowości. Organizowano liczne imprezy, bale i zawody. Doskonałym zapleczem były: kasyno, stadion, korty i Yacht klub nad brzegiem Narwi. Imprezy integrowały społeczność wojskową i cywilną. Uczyły życia towarzyskiego, ale i kształtowały postawy patriotyczne. Cępa z racji pełnionej funkcji patronował działalności kulturalno-sportowej w garnizonie. Ponadto, podobnie jak wielu przedwojennych oficerów, sam czynnie uprawiał sport: jazdę konną, narciarstwo, piłkę nożną, tenis, pływanie i wioślarstwo⁴⁹.

We wrześniu 1934 r. ppłk Cępa został wezwany do gabinetu marszałka Piłsudskiego. W obecności I wiceministra spraw wojskowych gen. Tadeusza Kasprzyckiego Piłsudski poddał ostrej krytyce stan wojsk łączności i ocenił, że *nie są przygotowane do wojny*⁵⁰. Istotnie, stan wojsk łączności nie był wówczas najlepszy. Sytuację dobrze obrazowały wyniki inspekcji przeprowadzonej przez zespół oficerów pod kierunkiem gen. Kazimierza Sosnkowskiego w 1932 r., w największym samodzielnym oddziale łączności – pułku radiotelegraficznym w Warszawie. Wykryto tam olbrzymie braki w wyszkoleniu, sprawach personalnych i zaopatrzeniu⁵¹.

⁴⁹ Ibidem, s. 100.

⁵⁰ H. Cępa, *Wybrane zagadnienia łączności armii II Rzeczypospolitej*, Londyn 1997, s. 21.

⁵¹ M. Pakuła, *Pułk radiotelegraficzny*, Pruszków 2010, s. 20.

Podczas wspomnianej rozmowy Piłsudski zaproponował Cepy objęcie kierownictwa Dowództwa Wojsk Łączności Ministerstwa Spraw Wojskowych. Cępa był doskonałym kandydatem na to stanowisko. Posiadał gruntowne wykształcenie techniczne w zakresie łączności, duże doświadczenie, był młody i energiczny. Przed szefem utworzonego 1 grudnia 1934 r. Dowództwa Wojsk Łączności Ministerstwa Spraw Wojskowych⁵² ppłk. Heliodorem Cępą stanęły więc wielkie zadania, dotyczące reorganizacji wojsk łączności, zmian w szkoleniu i budowy systemu zaopatrzenia⁵³. Do pracy zabrał się z właściwą sobie energią i fachowością.

Już w 1935 r. zajął się pracami studyjnymi nad zmianą wojennej organizacji wojsk łączności. Opracowano również projekty zmian organizacyjnych w Centrum Wyszkolenia Łączności oraz koncepcję utworzenia szefostw łączności w Dowództwach Okręgów Korpusów (DOK). Powstały pierwsze nowe instrukcje dotyczące funkcjonowania łączności. W latach 1936–1938 przeprowadzono reorganizację Dowództwa Wojsk Łączności, utworzono szefostwa łączności w Dowództwie Lotnictwa MSWojsk. oraz we wszystkich brygadach kawalerii i brygadzie pancerno-motorowej. Prowadzono gruntowne zmiany organizacyjne samodzielnych jednostek łączności oraz pododdziałów łączności w dywizjach i brygadach. Do końca 1938 r. w zasadzie zakończono wydanie pakietu regulaminów, instrukcji i wytycznych w zakresie łączności⁵⁴.

Największy wysiłek pułkownik Cępa (awans w 1936 r.) położył jednak na polu modernizacji technicznej wojsk łączności. Sprzęt był przestarzały, nieliczny i niedostosowany do potrzeb wojennych. Dzięki osobistemu zaangażowaniu Cepy⁵⁵ przystąpiono do planowej rozbudowy istniejącego

⁵² W skład Dowództwa Wojsk Łączności (marzec 1939 r.), oprócz płk. Cepy, wchodził między innymi: I zastępca płk Józef Wróblewski, II zastępca płk Stefan Kijak, szef Wydziału Szkolenia ppłk Roman Łączyński, szef Wydziału Materiałowo-Budżetowego mjr Tadeusz Hubert, kierownik Referatu Studiów mjr Władysław Gawel i kierownik Referatu Przemysłu Wojennego mjr Tadeusz Idzikowski, „Przegląd Łączności i Informatyki”, nr 1, 1999, s. 107.

⁵³ M. Zajączkowski, *Wojska łączności garnizonu poznańskiego. Lata 1918–1939. Zarys historii*, Poznań 1994, s. 6.

⁵⁴ Prace wykonane w Dowództwie Wojsk Łączności w latach 1935–1938 i program prac na najbliższy okres, CAW, Dowództwo Wojsk Łączności, sygn. I.300.49.2, s. 1–30.

⁵⁵ Duże zaangażowanie płk. Cepy zostało dostrzeżone przez gen. Kazimierza Sosnkowskiego, przewodniczącego Komitetu do Spraw Uzbrojenia i Sprzętu (KSUS), który

przemysłu teletechnicznego oraz wyszukiwania nowych firm – dostawców sprzętu dla wojsk łączności. W 1935 r. sprzęt dla wojsk łączności produkowało zaledwie dziewięć zakładów, a w 1938 r. już 25 firm⁵⁶. Planowe działania w zakresie modernizacji sprzętu zapewniały utworzone Biuro Badań Technicznych Wojsk Łączności i Kierownictwo Zaopatrzenia Wojsk Łączności. W latach 1936–1939 zrodziło się i zostało wdrożonych do wojska wiele udanych rodzimych konstrukcji, między innymi: radiostacje serii „N” i „W” (N1, N2, W1), aparaty telefoniczne AP-36, APL-37 oraz łącznice telefoniczne ŁP-6/36.

Modernizacji sprzętu łączności, a zwłaszcza motoryzacji wojsk łączności, nie udało się jednak właściwie przeprowadzić. Na drodze stanęły nie tylko ograniczone środki finansowe, ale także machina biurokratyczna, spowalniające procesy zamówień sprzętu. Jednak to nie braki sprzętowe, a zła wojenna organizacja łączności przyczyniły się do niezadawalającego jej działania w kampanii 1939 r.

Praktycznie od początku działalności w Dowództwie Wojsk Łączności płk Cępa nie mógł w wielu sprawach znaleźć wspólnego języka ze Sztabem Głównym (SG) i Ministerstwem Poczty i Telegrafów (MPiT). Nie zgadzał się z lansowaną głównie przez MPiT koncepcją oparcia łączności wojennej na wyższych szczeblach (do dywizji włącznie) na cywilnej sieci telekomunikacyjnej poczty polskiej. Szef MPiT Ignacy Boerner wysunął nawet absurdalną koncepcję likwidacji wojsk łączności, po odpowiedniej modernizacji cywilnej sieci łączności⁵⁷.

Śmierć ministra Boenera w 1933 r. na krótko wstrzymała prace nad tymi chybionymi pomysłami, jednak jego następcą Emil Kaliński już na początku 1934 r. wrócił do prac koncepcyjnych. Kaliński był człowiekiem ambitnym, zarozumiałym i zazdrosnym o wpływy, co nie ułatwiało współpracy z Cępą⁵⁸. Konsultacje MPiT ze Sztabem Głównym przeciągały się, a Dowództwo

---

w 1938 r. wyróżnił Cępę pochwałą „za osiągnięte wyniki nad rozbudową łączności”, Zeszyt ewidencyjny płk. H. Cępy, APC Polish Historical Disclosures w Ruislip (Wielka Brytania), s. 3.

⁵⁶ Prace wykonane w Dowództwie Wojsk Łączności..., op. cit.

⁵⁷ H. Cępa, op. cit., s. 23.

⁵⁸ S. Mrazek, Rozwój łączności w armii polskiej do 1939 (maszynopis), Londyn 1942, zbiory Z. Potkowskiej z d. Cępa, s. 3.

Wojsk Łączności od początku niechętnie podchodziło do sprawy. W wyniku tego, aż do wiosny 1939 r. plany oparcia łączności na wyższych szczeblach o sieć cywilną, nie zostały doprecyzowane⁵⁹.

Dowództwo Wojsk Łączności prowadziło własne prace nad organizacją łączności na stopie wojennej. Mjr Zenon Konarski, kpt. Zygmunt Chamski i kpt. Stanisław Hammer opracowali w listopadzie 1935 r. dokument pt.: „Zmiany organizacji formacyj wojsk łączności na stopie wojennej – projekt”. Przedstawili oni dwa warianty, z których płk Cępa wybrał pierwszy, zawierający gruntowne zmiany (rozbudowę) formacji łączności „wyższych dowództw” i „wielkich jednostek piechoty i kawalerii”⁶⁰. Projekt Dowództwa Wojsk Łączności nie znalazł pełnego zrozumienia w Sztabie Głównym, przede wszystkim w zakresie motoryzacji jednostek łączności i przydziału odpowiedniej ilości etatów⁶¹.

Prawdziwie tragiczny w skutkach był nieudany, wykonany w pośpiechu w marcu 1939 r., plan łączności na wypadek wojny na zachodzie. Dokument powstał w Sztabie Głównym, w Szefostwie Łączności utworzonym w 1937 r., co ważne – bez udziału Dowództwa Wojsk Łączności⁶².

Podstawowym założeniem planu była wspomniana wcześniej zasada, że cała łączność telefoniczna i telegraficzna Naczelnego Dowództwa z armiami i łączność armii z wielkimi jednostkami miała być oparta na sieci telefonicznej i telegraficznej Ministerstwa Poczty i Telegrafów. Sieć wojskową planowano rozwinąć tylko w obrębie wielkich jednostek oraz częściowo między wielkimi jednostkami a armiami. W związku z powyższym cały personel Ministerstwa Poczty i Telegrafów na obszarze operacyjnym miał być zmilitaryzowany.

Wprost nie do uwierzenia jest to, że dowódca Wojsk Łączności płk Cępa otrzymał plan łączności na wypadek konfliktu na zachodzie dopiero w sierpniu 1939 r. Świadczyło to albo o niefrasobliwości Sztabu Generalnego i lekceważeniu Dowództwa Wojsk Łączności, albo o „dokładnym” zachowaniu

---

⁵⁹ A. Krzyczkowski, Studium łączności w kampanii polskiej 1939 roku, cz. II, Biuro Rejestracyjne MSWojsk., Paryż 1940 r., kopia ze zbiorów Światowego Związku Polskich Żołnierzy Łączności, s. 4–6.

⁶⁰ CAW, Dowództwo Wojsk Łączności, sygn. I.300.49.6.

⁶¹ H. Cępa, op. cit., s. 30.

⁶² Ibidem, s. 66.

odziedziczonych po czasach marszałka Piłsudskiego zasad ochrony tajemnicy w obawie przed dekonspiracją zamiarów wojskowych⁶³.

W 1939 r. stan łączności na niższych szczeblach dowodzenia był dobry, natomiast sprawa zapewnienia ciągłości dowodzenia na wyższych szczeblach wyglądała źle. Państwowa sieć telekomunikacyjna, na której zamierzano oprzeć dowodzenie, była przestarzała, a na terenach wschodnich słabo rozwinięta⁶⁴.

Okres międzywojenny był dla Heliodora Cepy także czasem wielu zmian w życiu prywatnym. 12 marca 1930 r. ożenił się z Zofią Marią Leporowską⁶⁵. 21 listopada 1933 r. urodziła się córka Zofia, a 18 lutego 1935 r. Maria. Syn Andrzej urodził się już w Wielkiej Brytanii (30 września 1944 r.)⁶⁶.

W sierpniu 1939 r. płk Heliodor Ceba otrzymał przydział mobilizacyjny i z chwilą wybuchu wojny został naczelnym dowódcą łączności przy Naczelnym Dowództwie Wojska Polskiego⁶⁷.

Sztab Naczelnego Wodza (NW) zainstalował się w pośpiechu na ul. Rakowieckiej. Uruchomiono tam z wielkim trudem połączenia telegraficzne i telefoniczne z armiami. Już od początku szwankowała łączność przewodowa MPiT, gdyż Niemcy niszczyli linie napowietrzne. 6 września 1939 r. rano płk Ceba otrzymał polecenie zorganizowania nowego ośrodka łączności dla Naczelnego Dowództwa w Brześciu. Sztab NW wyjechał z Warszawy już 6 września wieczorem i 7 września rano stawił się w Brześciu. Spowodowało to, że ośrodek brzeski nie był należycie przygotowany. Dopiero koło południa zaczął funkcjonować właściwie. Płk Ceba polecił zorganizować także pomocniczy ośrodek łączności w Siedlcach.

⁶³ Odręczne notatki H. Cepy, op. cit.

⁶⁴ M. Pakuła, Organizacja polskich wojsk łączności w latach 1914–1939, Komunikat SZPŻŁ nr 20, 2009, s. 22.

⁶⁵ Odpis aktu małżeństwa sporządzony 05.01.1949 r., zbiory Zofii Potkowskiej, córki H. Cepy.

⁶⁶ Teczka Akt Personalnych H. Cepy, op. cit., sygn. AP 742/61/2006, s. 1.

⁶⁷ W skład Naczelnego Dowództwa Łączności (wrzesień 1939 r.), oprócz płk. Cepy, wchodził między innymi: I zastępca płk Józef Łukomski, II zastępca mjr Antoni Krzyczkowski, szef Wydziału Operacyjno-Technicznego ppłk Mieczysław Zaleski, szef Wydziału Zaopatrzenia Technicznego ppłk Stanisław Hegner-Szymański, kierownik Samodzielnego Referatu Organizacyjnego mjr Władysław Jamka i dowódca Oddziału Specjalnego Łączności NW mjr Ignacy Harski, „Przegląd Łączności i Informatyki”, nr 1, 1999, s. 110.

Łączność przewodowa z Warszawą, która była węzłem do łączności z armiami, praktycznie od początku nie działała (wskutek bombardowań). Łączność radiową ze stolicą utrzymywano przez radiostację Marynarki Wojennej w Pińsku. Próby zorganizowania łączności z Warszawą za pomocą mobilnych radiostacji „N” nie udały się, gdyż kolumna warszawskiego pułku radiotelegraficznego była już w drodze do Łukowa (nie udało się jej odnaleźć). Prawdziwą katastrofą była utrata szyfrów (3 września), które dostały się w ręce Niemców. Ograniczyło to dowodzenie przez środki radiowe.

Nowy ośrodek łączności NW został zorganizowany 12 września we Włodzimierzu. Nie udało się nawiązać łączności przewodowej z Warszawą. Łączność radiowa dalej była oparta na radiostacji pińskiej. Kolejny ośrodek powstał 14 września 1939 r. w Młynowie. Zorganizowano tam łączność telegraficzną i telefoniczną z węzłem brzeskim i radiostacją pińską. Po przybyciu sztabu NW do Kołomyi natychmiast zorganizowano łączność radiową z Warszawą (na krótko), Lwowem i Stanisławowem za pomocą radiostacji Straży Granicznej.

17 września płk Cępa został wezwany na odprawę do marszałka Śmigłego-Rydza. Narada dotyczyła sytuacji związanej z wkroczeniem Rosjan. Pojawiła się wówczas po raz pierwszy koncepcja przekroczenia granicy rumuńskiej.

Ostatni ośrodek łączności NW na terenie Polski płk Cępa rozwinął w Kosowie. Nawiązano łączność telefoniczną i telegraficzną z Kołomyją. Z tego ośrodka nadano ostatni telegram Naczelnego Wodza. 18 września 1939 r. w godzinach przedpołudniowych płk Cępa wraz z kolumną Naczelnego Wodza przekroczył granicę rumuńską w Kutach⁶⁸. Następnie przez Starożyńc, Pozną Vatrę i Tuleę dotarł do obozu dla internowanych w Calamanesti⁶⁹.

Podobną trasę, chociaż oddzielnie, pokonały żona i córki płk. Cępy. Już w sierpniu 1939 r. Cępa zadbał o bezpieczne miejsce dla nich w majątku znajomych położonym w województwie tarnopolskim. Stamtąd rodzina trafiła do Rumunii, a potem do Francji, gdzie w Paryżu nastąpiło spotkanie z mężem i ojcem⁷⁰.

---

⁶⁸ H. Cępa, op. cit., s. 66-78.

⁶⁹ Zeszyt ewidencyjny płk. H. Cępy, op. cit., s. 4.

⁷⁰ Relacja Zofii Potkowskiej, córki H. Cępy z dn. 12.12.2010 r.

ROZDZIAŁ 3.

W POLSKICH SIŁACH ZBROJNYCH NA ZACHODZIE

Z obozu w Călimănești płk Cępa udał się na własną rękę do Bukaresztu i 14 października 1939 r. zameldował się w polskiej ambasadzie. Po rozmowie z gen. Leonem Berbeckim (inspektorem obozów dla internowanych w Rumunii), gen. Juliuszem Kleebergiem (delegatem naczelnego wodza ds. ewakuacji żołnierzy polskich z Węgier i Rumunii)⁷¹ i ppłk. Tadeuszem Zakrzewskim (attache wojskowym ambasady) dostał zadanie udania się do Francji. Do czasu wyjazdu przygotował zestawienie sprzętu i oficerów łączności znajdujących się w Rumunii⁷².

Do Francji pojechał 4 listopada 1939 r. pod nazwiskiem Heliodor Wyszynski. Konsulat Polski w Bukareszcie wystawił mu 18 października 1939 r. paszport na takie właśnie nazwisko⁷³. 8 listopada 1939 r. płk Cępa znalazł się w podparyskich koszarach Besseries, gdzie organizowano polską armię. Wkrótce został wyznaczony na szefa łączności Wojska Polskiego we Francji⁷⁴.

Szefostwo Łączności organizowało się w obozie wojskowym Coëtquidan. Jego skład był początkowo skromny. Oprócz płk. Cępy, pracowało tam tylko trzech oficerów: mjr Antoni Krzyczkowski, mjr Henryk Naimski

---

⁷¹ Zeszyt ewidencyjny..., op. cit.

⁷² Ibidem.

⁷³ Zaświadczenie Konsulatu Rzeczypospolitej Polskiej w Bukareszcie z dnia 18.10.1939 r., zbiory Zofii Potkowskiej, córki H. Cępy.

⁷⁴ J. Tarczyński, Nota biograficzna, H. Cępa, op. cit., s. 18.

i kpt. Józef Ignatowicz⁷⁵. Pierwszym zadaniem szefostwa było uruchomienie szkolenia kadr łączności. 8 grudnia 1939 r. w Wersalu powstał Ośrodek Szkolenia Łączności (od 5 stycznia 1940 r. Centrum Wyszkozenia Łączności). Dalsze prace dotyczyły organizowania pododdziałów łączności dla jednostek formowanych w Coëtquidan i Luçon⁷⁶. Mimo trudności kadrowych i zaopatrzeniowych, przede wszystkim dzięki determinacji płk. Cepy, polska łączność wojskowa we Francji działa poprawnie⁷⁷.

Już na początku stycznia 1940 r. płk Ceba otrzymał od zastępcy ministra Spraw Wojskowych rozkaz złożenia sprawozdania z przygotowania łączności do wojny i jej funkcjonowania w kampanii 1939 r. W obszernym dokumencie przedstawił organizację wojsk łączności, stan produkcji i zaopatrzenia w sprzęt łączności, szkolnictwo łączności, sprawy personalne, mobilizacyjne oraz działanie łączności w czasie wojny⁷⁸.

Po klęsce Francji, 22 czerwca 1940 r. wypłynął z portu Le Verdon koło Bordeaux i cztery dni później znalazł się w Wielkiej Brytanii⁷⁹. Do Anglii dotarła także, chociaż oddzielnie, jego rodzina. Gdy sytuacja wojenna zaczęła się komplikować, Ceba umieścił ją w nadmorskiej miejscowości Sables d'Olonne, na wybrzeżu Atlantyku. Potem w Le Verdon udało się im dostać na statek do Anglii. Spotkanie całej rodziny nastąpiło w Londynie⁸⁰. Żona i córki zamieszkały początkowo w Londynie przy Eardley Crescent⁸¹, potem w podlondyńskim Mill Hill i wreszcie w szkockim Auchtermuchty⁸².

29 czerwca 1940 r. płk Ceba został wyznaczony na stanowisko szefa łączności Polskich Sił Zbrojnych (PSZ) na Zachodzie⁸³. Podobnie jak we Francji, jego praca w Anglii rozpoczęła się od odtworzenia ośrodka szkolenia łączności. Centrum Wyszkozenia Łączności zostało uruchomione w Szkocji

---

⁷⁵ M. Nowiński, *Powstaniec, żołnierz frontowy – wybitny łącznościowiec*, „Żołnierz Wolności”, nr 217, 1979, s. 8.

⁷⁶ *75 lat kształcenia kadr łączności w Zegrzu*, pod red. E. Szwedę, Zegrze 1994, s. 84.

⁷⁷ M. Nowiński, op. cit.

⁷⁸ H. Ceba, op. cit., s. 21.

⁷⁹ Karta ewidencyjna dla oficerów (H. Ceba), op. cit., s. 1.

⁸⁰ Relacja Zofii Potkowskiej, op. cit.

⁸¹ Karta ewidencyjna dla oficerów (H. Ceba), op. cit., s. 1.

⁸² Relacja Zofii Potkowskiej, op. cit.

⁸³ Karta ewidencyjna dla oficerów (H. Ceba), op. cit., s. 1.

i rozpoczęło szkolenie na potrzeby I Korpusu Polskich Sił Zbrojnych⁸⁴. Przed Szefostwem Łączności PSZ stanęły niezwykle trudne zadania związane z organizowaniem i wyposażaniem pododdziałów łączności wojsk polskich w Wielkiej Brytanii, na Bliskim Wschodzie, w Afryce, potem we Włoszech, Francji, Belgii, Holandii oraz w okupowanej Polsce.

Oprócz bieżących spraw służbowych, płk. Cepę nadal absorbowała sprawa rozliczeń wyższych dowódców za klęskę w 1939 r. 15 i 16 lutego 1942 r. stanął w Londynie przed komisją powołaną w związku z wynikiem kampanii wojennej 1939 r. W zeznaniu przedstawił, jakie stanowiska wobec problemu łączności w wojsku zajmowali minister spraw wojskowych gen. Tadeusz Kasprzycki oraz szef Sztabu Generalnego gen. Wacław Stachiewicz. W dalszej części zrelacjonował sprawy organizacyjne i finansowe oraz, podobnie jak w sprawozdaniu złożonym we Francji, syntetycznie ocenił działanie systemu łączności w 1939 r.⁸⁵. Sprawozdanie złożone we Francji oraz przesłuchanie w Anglii ostatecznie wyjaśniło sprawę i wyłączyło płk. Cepę z odpowiedzialności za zaniedbania w zakresie przygotowania łączności do wojny, które doprowadziły do jej wadliwego działania w kampanii 1939 r.

W latach 1940–1945 płk Cepa realizował swoją działalność służbową w zasadzie tylko na terenie Wielkiej Brytanii – w siedzibie Sztabu Generalnego PSZ w londyńskim hotelu „Rubens” i podczas wizytacji polskich jednostek. Wyjątek stanowił wyjazd na kontynent w kwietniu i maju 1945 r. Przebywał w tym okresie w 1 Dywizji Pancerniej oraz w Paryżu (23–24 maja 1945 r.)⁸⁶.

Londyn, lata 40. Źródło: zbiory Z. Potkowskiej

⁸⁴ 75 lat kształcenia kadr łączności w Zegrzu, op. cit., s. 85.

⁸⁵ H. Cepa, op. cit., s. 84–95.

⁸⁶ Zezwolenie War Office z dnia 06.04.1945 r, przepustka sztabu Armii Brytyjskiej z 23.05.1945 r., zbiory Zofii Potkowskiej, córki H. Cepy.

Z prezydentem W. Raczkiewiczem i biskupem J. Gawlińką, Londyn lata 40.

Zródło: zbiory Z. Potkowskiej

Heliodor Ceba był człowiekiem lubianym w swoim otoczeniu. Miał zawsze wielu przyjaciół. Dom Cepów w Londynie, potem w Szkocji, był zawsze otwarty dla kolegów, których rodziny w większości pozostały w kraju. Do jego bliskich przyjaciół należał znany już przed wojną poeta, pisarz i tłumacz płk Antoni Bogusławski. Pracowali razem w siedzibie dowództwa w hotelu „Rubens”. W dedykacji z 17 czerwca 1942 r. na tomiku poezji *Mist before the Dawn*, Bogusławski napisał: *Drogiemu Helowi Cepie, który nie pali się nigdy i przez to daje dobry przykład całemu Rubensowi*⁸⁷. Wyraził on w ten żartobliwy sposób swoje uznanie dla kolegi zawsze zachowującego spokój w niespokojnych czasach wojennych i nierzadko nerwowych sytuacjach występujących w „Rubensie”. W Szkocji szczególnie przyjazne kontakty łączyły mieszkającą tam rodzinę H. Cepy ze współpracownikami pułkownika jeszcze z czasów przedwojennych: płk. Józefem Wróblewskim i płk. Stefanem Kijakiem. Kontakty te istniały dalej po ich powrocie do kraju⁸⁸.

W czasie pobytu w Wielkiej Brytanii H. Ceba pełnił funkcję prezesa Klubu Związku Ziem Zachodnich, który powstał w 1942 r.

⁸⁷ A. Bogusławski, *Mist before the Dawn*, Londyn 1942, zbiory Zofii Potkowskiej, córki H. Cepy.

⁸⁸ Relacja Zofii Potkowskiej, op. cit.

ROZDZIAŁ 4.

LOSY POWOJENNE

Powodów podjęcia przez płk. Cepę decyzji o powrocie do kraju było zapewne kilka. Córka Zofia twierdzi, że ojciec jako patriota chciał wrócić, aby odbudowywać zniszczony kraj, poza tym bardzo tęsknił za Polską. Wydaje się także, że płk Ceba, który od młodości był związany z wojskiem, nie wyobrażał sobie innego zajęcia. To z pewnością w związku z zakończeniem wojny i perspektywą rozwiązania Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie również przyczyniło się do decyzji o powrocie⁸⁹.

12 sierpnia 1945 r. płk Ceba oficjalnie zadeklarował chęć wyjazdu do kraju. Wskutek tego, 26 sierpnia 1945 r. zwolniono go ze stanowiska szefa łączności Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Został skierowany do ambasady RP w Londynie, gdzie w ataszacie wojskowym zajmował się rewindykacją sprzętu łączności⁹⁰.

Z listy żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie wykreślono go oficjalnie 16 kwietnia 1946 r.⁹¹. W maju 1946 r. wyjechał do kraju⁹². 22 maja 1946 r. został powołany do Wojska Polskiego (na ewidencji Rejonowej Komisji Uzupelnień Warszawa-Miasto) i przydzielony do dyspozycji szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego⁹³. Powołanie do służby

---

⁸⁹ Relacja Zofii Potkowskiej, op. cit.

⁹⁰ Karta ewidencji personalnej oficera W.P. z dn. 12.04.1948 r., zbiory Zofii Potkowskiej, córki H. Cepy.

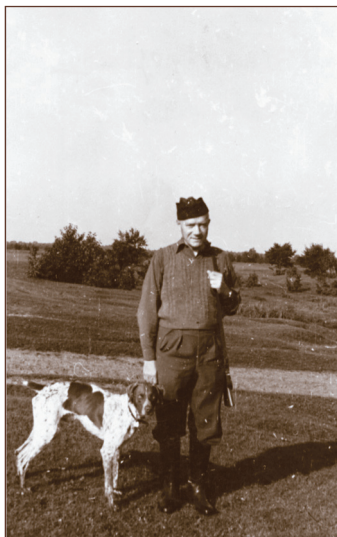
⁹¹ Zeszyt ewidencyjny płk. H.Cepy, op. cit., s. 1.

⁹² Karta ewidencji personalnej..., op. cit.

⁹³ Ibidem.

poprzedziła rozmowa z marszałkiem Michałem Rola-Żymierskim, ówczesnym ministrem obrony narodowej⁹⁴. Żymierski był zwolennikiem stopniowego rugowania z eksponowanych stanowisk w armii oficerów radzieckich. Uważał, że powinni ich zastąpić polscy oficerowie, także przedwojenni.

Po powołaniu do WP nakazano pułkownikowi dokończyć sprawę rewindykacji sprzętu łączności w Londynie, co zajęło mu kolejne pół roku⁹⁵. Sprzęt pozyskany dzięki płk. Cepie (osiem transportów okrętowych) zasilił wojsko, Ministerstwo Poczty i Telegrafów, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Polskie Radio oraz Polską Agencję Prasową⁹⁶.

Po powrocie do Polski, 1946–1948. Źródło: zbiory Z. Potkowskiej

We wrześniu 1946 r. żona Zofia z trójką dzieci oraz bratem H. Cepą Lucjanem powrócili do Polski na statku wiozącym oficerów lotnictwa⁹⁷.

W 1946 r. stanowisko adekwatne do kwalifikacji płk. Cepy (szef Oddziału Łączności Sztabu Generalnego WP) było już zajęte. Z tej przyczyny

⁹⁴ M. Borzęcki, *General brygady Heliodor Cepa*, „Biuletyn Łącznościowca” 1993, nr 1, s. 9.

⁹⁵ Karta ewidencji personalnej..., op. cit.

⁹⁶ Teczka Akt Personalnych H. Cepy, op. cit., sygn. AP 742/61/2006, s. 11.

⁹⁷ Relacja Zofii Potkowskiej, op. cit.

14 grudnia 1946 r. powierzono mu stanowisko szefa Oddziału Planowania Materiałowego Sztabu Generalnego WP (rozkaz personalny nr 1508 z dn. 30 grudnia 1946 r.)⁹⁸. Podczas pracy w tym oddziale płk Cępa brał udział w opracowywaniu planu dozbrajania wojska przez kolejne 10 lat. W tym czasie współpracował z gen. dyw. Stefanem Mossorem, który później stał się ofiarą stalinowskich procesów wyższych dowódców.

Pracę płk. Cępy wysoko oceniał jego przełożony szef Sztabu Generalnego gen. dyw. Władysław Korczyc. 29 maja 1948 r. wystąpił z wnioskiem o awansowanie go na stopień generała brygady. We wniosku z napisał między innymi: [...] *posiada dużą wiedzę fachową, duże doświadczenie w pracy sztabowej – wojsk łączności i planowania. Wysoka inteligencja, pracowity. Stosunek do obecnej rzeczywistości – lojalny. W pracy społecznej bierze aktywny udział [...]*⁹⁹. Awans generalski nastąpił 22 lipca 1948 r. Wkrótce Cępę wyznaczono na stanowisko szefa Oddziału Łączności SG WP¹⁰⁰.

Już na początku 1949 r. rozpoczęła się dziwna „gra” prowadząca do usunięcia Cępy z wojska. Marszałek Żymierski korespondował z Ministerstwem Przemysłu i Handlu w sprawie przyjęcia generała do pracy w tym resorcie¹⁰¹. 21 marca 1949 r. bez podania przyczyn zwolniono go z zajmowanego stanowiska oraz zaproponowano pracę w Ministerstwie Przemysłu i Handlu. Nowego stanowiska generał ostatecznie nie przyjął, gdyż chciał dalej służyć w wojsku. 2 listopada 1950 r. objął funkcję kierownika Katedry Łączności utworzonej w 1948 r. w Akademii Sztabu Generalnego Wojska Polskiego¹⁰².

16 lipca 1951 r. Cępa został aresztowany przez funkcjonariuszy Głównego Zarządu Informacji Wojskowej MON. Uwięzienie go było związane z przygotowywanym procesem gen. Stanisława Tatara oraz innych oficerów oskarżonych o „szpiegostwo na rzecz obcych wywiadów i tworzenie w wojsku organizacji spiskowych”. Cała akcja miała na celu represje wobec przedwojennych oficerów, którzy po 1945 r. zajęli kierownicze stanowiska w Wojsku Polskim i instytucjach centralnych. Po aresztowaniach w „procesie

---

⁹⁸ Karta ewidencji personalnej..., op. cit.

⁹⁹ Teczka Akt Personalnych H. Cępy, op. cit., sygn. AP 742/61/2006, s. 3.

¹⁰⁰ Karta ewidencji personalnej..., op. cit.

¹⁰¹ Teczka Akt Personalnych H. Cępy, op. cit., sygn. AP 742/61/2006, s. 4.

¹⁰² Karta ewidencji personalnej..., op. cit.

generałów” (Stanisława Tatara, Jerzego Kirchmayera, Franciszka Hermana, Stefana Mossora), to właśnie „organizacja spiskowa” w Akademii Sztabu Generalnego miała stanowić nowe „kierownictwo konspiracji wojskowej”. Jej rzekomym przywódcą miał być gen. Heliodor Cepa, a jego zastępcą płk Franciszek Skibiński¹⁰³.

W dniu aresztowania w mieszkaniu Cepów przy ulicy I Armii Wojska Polskiego (Aleja Szucha) w Warszawie, w obecności żony generała Zofii, przeprowadzono rewizję. Zabrano między innymi dokumenty z okresu pobytu H. Cepy w Wielkiej Brytanii, legitymacje, korespondencję oraz kolekcję broni myśliwskiej (osiem szt.) i amunicję¹⁰⁴. Wkrótce rodzinę gen. Cepy wyrzucono z warszawskiego mieszkania¹⁰⁵ i byli oni zmuszeni przenieść się do podwarszawskiego Józefowa. Mieszkanie znajdujące się na ulicy Mickiewicza było pozbawione wygod, w tym bieżącej wody. W Józefowie odbyła się kolejna rewizja, którą przeprowadził kapitan z Informacji Wojskowej 2 kwietnia 1953 r. W protokole zapisał krótko: *Podczas rewizji nie zarekwirowano żadnych przedmiotów*¹⁰⁶.

W czasie pobytu w więzieniu Cepa był przesłuchiwany w procesach członków rzekomej „konspiracji wojskowej”. W maju 1952 r. uczestniczył w tajnej rozprawie w budynku Głównego Zarządu Informacji Wojskowej przeciwko przywódcom „spisku” w Wojskach Lotniczych¹⁰⁷.

---

¹⁰³ J. Poksiński, „TUN”: *Tatar-Utnik-Nowicki*, Warszawa 1992, s. 151.

¹⁰⁴ Protokół z rewizji z dnia 16.07.1951 r. przeprowadzonej przez płk. Pawła Karakusa z I Oddziału Zarządu Głównego Informacji Wojskowej MON, zbiory Zofii Potkowskiej, córki H. Cepy.

¹⁰⁵ Rodzina H. Cepy bardzo ucierpiała w związku z jego aresztowaniem. Przykrości niezczędzono nawet dzieciom. Córka Zofia miała problemy z przyjęciem na studia na Uniwersytecie Warszawskim. Przez kolejne trzy lata, po zdaniu egzaminów, „ginęły” jej dokumenty. Na studia dostała się dopiero w 1954 r., Relacja Zofii Potkowskiej, op. cit. Przykrości spotkały nawet bratanek H. Cepy, Lucjana Cepę. W latach 50. chciał wstąpić do liceum w Jarocinie. Na egzaminach był szykanowany przez komisję, w skład której wchodził także dawny kolega H. Cepy. Lucjanowi Cepie wytykano kułackie pochodzenie oraz to, że jego wuj przebywa w więzieniu. Ostatecznie nie przyjęto go do szkoły, Relacja Lucjana Cepy, bratanek H. Cepy z dn. 06.10.2010 r.

¹⁰⁶ Protokół z rewizji z dnia 02.04.1953 r. przeprowadzonej przez kpt. (nazwisko nieczytelne) Informacji Wojskowej MON, zbiory Zofii Potkowskiej, córki H. Cepy.

¹⁰⁷ J. Poksiński, op. cit., s. 155, 216.

Na jesieni 1952 r. rozpoczęła się nagonka na marszałka Michała Rolę-Żymierskiego, usuniętego z funkcji ministra obrony narodowej w 1949 r. Oskarżano go o współpracę z obcym wywiadem. W styczniu 1953 r. szef Wydziału Planowania Technicznego w Dowództwie Wojsk Lotniczych płk Stanisław Żymierski złożył wymuszone w śledztwie zeznania obciążające rodzonego brata. Obok współpracowników „konspiracyjnych” marszałka wymienił on także płk. Cepę. Oficerowie Informacji Wojskowej próbowali wymusić zeznania obciążające marszałka także na gen. Cepie. Marszałek Żymierski bronił się i próbował przypisywać część „win” swojemu zastępcy gen. Marianowi Spychalskiemu. To jego właśnie uczynił odpowiedzialnym za przyznanie w 1948 r. stopni generalskich Hermanowi, Kirchmayerowi, Kuropiesce i Cepie¹⁰⁸.

W styczniu 1954 r. gen. H. Cępa był przesłuchiwany w procesie szefa Departamentu Uzbrojenia Ministerstwa Obrony Narodowej gen. Eugeniusza Luśniaka, który podobnie jak Cępa wrócił do kraju z Anglii w 1946 r. Akt oskarżenia przedstawiony na procesie w Najwyższym Sądzie Wojskowym zarzucał gen. Luśniakowi między innymi to, że zgodził się on na propozycję płk. Jurkiewicza, aby wspólnie z gen. Cępą utworzyć „nowe kierownictwo konspiracji wojskowej”¹⁰⁹.

Wobec H. Cępy, podobnie jak w stosunku do innych uwięzionych wyższych wojskowych, stosowano różne metody presji fizycznej i psychicznej, m.in. długotrwałe przesłuchiwanie, tzw. konwejer, stójki, lżenie i poniżanie godności osobistej. Przesłuchania prowadził oficer Informacji Wojskowej mjr Czesław Markiewicz¹¹⁰.

Gen. Cępę zwolniono z więzienia 9 lutego 1955 r. na mocy postanowienia Naczelnego Prokuratora Wojskowego z 4 lutego 1955 r., wskutek umorzenia postępowania karnego¹¹¹. 8 lutego 1955 r. zwolniono go do rezerwy¹¹², a 1 stycznia 1961 r. przeniesiono w stan spoczynku¹¹³. Szef Departamentu

---

¹⁰⁸ Ibidem, s. 208–210, 214.

¹⁰⁹ Ibidem, s. 183–184.

¹¹⁰ Ibidem, s. 283.

¹¹¹ Zaświadczenie Naczelnego Prokuratora Wojskowej nr Pn/5/55 z dnia 25.11.1958 r., zbiory Zofii Potkowskiej, córki H. Cępy.

¹¹² Oświadczenie H. Cępy z 1955 r., zbiory Zofii Potkowskiej, córki H. Cępy.

¹¹³ Teczka Akt Personalnych H. Cępy, op. cit., sygn. AP 742/61/2006, s. 4.

Kadr MON płk Jerzy Dobrowolski w opinii służbowej Cepy z 15 lutego 1955 r. napisał między innymi: [...] *w 1946 r. powrócił do kraju i został powołany do L.W.P. Za okres ten był charakteryzowany jako generał o wysokiej inteligencji i posiadający dużą wiedzę fachową* [...]¹¹⁴.

Po „odwilży” w październiku 1956 r. generał Ceba wystąpił o odszkodowanie za poniesione krzywdy, jednak jego wypłata została wstrzymana w 1957 r.¹¹⁵. Kłopoty dotyczyły także wysokości emerytury. Wiązało się z to z błędną datą przeniesienia generała do rezerwy. Za dzień zwolnienia do rezerwy początkowo przyjęto 5 sierpnia 1951 r. (wkrótce po aresztowaniu)¹¹⁶.

Po uwolnieniu H. Cepy z więzienia rodzina powróciła do Warszawy i zamieszkała w bloku na ulicy Wiktorskiej.

Kilkuletnie uwięzienie odbiło się na zdrowiu gen. Cepy. Leczył się przez rok po wyjściu z więzienia, po czym w 1956 r. rozpoczął pracę na stanowisku starszego redaktora w Państwowych Wydawnictwach Technicznych (obecnie Wydawnictwa Naukowo-Techniczne)¹¹⁷. Fatalny stan zdrowia generała potwierdziło orzeczenie Wojskowej Komisji Lekarskiej przy Centralnym Szpitalu Ministerstwa Obrony Narodowej z dnia 5 lutego 1957 r. Lekarze stwierdzili u generała między innymi rozedmę płuc, powiększone serce, miażdżycę, osłabienie słuchu i nerwoból łędźwiowo-krzyżowy¹¹⁸.

Od 1 października 1957 r. Ceba był zatrudniony jako pracownik kontraktowy w Instytucie Łączności w Warszawie na stanowisku inżyniera ds. specjalnych¹¹⁹. Od 1 marca 1958 r. Heliodor Ceba rozpoczął pracę na stanowisku głównego inżyniera w Polskiej Agencji Prasowej (PAP)¹²⁰.

Praca w PAP dała mu możliwość szerszego działania w dziedzinie techniki łączności, czemu poświęcił się z całą pasją. Dzięki jego zabiegom i staraniom powstało wówczas w Zegrzu jedno z najbardziej nowoczesnych

---

¹¹⁴ Ibidem, s. 1.

¹¹⁵ Zawiadomienie z Departamentu Finansów Ministerstwa Obrony Narodowej nr 7/10659 z dnia 02.09.1957 r., zbiory Zofii Potkowskiej, córki H. Cepy.

¹¹⁶ Oświadczenie H. Cepy z 1955 r., op. cit.

¹¹⁷ Życiorys H. Cepy spisany w dn. 02.10.1957 r., archiwum Działu Spraw Pracowniczych Instytutu Łączności w Warszawie.

¹¹⁸ Teczka Akt Personalnych H. Cepy, op. cit., sygn. AP 742/61/2006, s. 40.

¹¹⁹ Dane z archiwum Działu Spraw Pracowniczych, op. cit.

¹²⁰ Pismo dyrektora Polskiej Agencji Prasowej nr I/3554/58 z dn. 24.02.1958 r., zbiory Zofii Potkowskiej, córki H. Cepy; dane z Zespołu Personalnego PAP z dn. 27.09.2010 r.

w krajach „bloku wschodniego” centrów nadawczo-odbiorczych. Centrum zlokalizowano na części przedwojennego CWŁ, w pawilonie obok odrestaurowanego pałacu Krasińskich, w którym mieszkali przed wojną komendanci ośrodka, także H. Ceba. System antenowy udało się umieścić na polach Państwowego Gospodarstwa Rolnego w Jadwisinie (obecnie Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roślin).

Zgodę władz na zakup i instalację w Zegrzu, wówczas bardzo nowoczesnej, unikalnej aparatury Telefunkena i Siemens’a sprowadzonej z Niemieckiej Republiki Federalnej, H. Ceba uzyskał dzięki argumentacji, że będzie można ją wykorzystać do szkolenia podchorążych zegrzyńskiej szkoły oficerskiej. Realizację inwestycji w Zegrzu ułatwiły bardzo dobre stosunki z komendantem Oficerskiej Szkoły Łączności płk. Edwardem Gierasimczykiem¹²¹.

Pracę w Polskiej Agencji Prasowej H. Ceba zakończył 31 marca 1968 r.¹²². Ówczesny redaktor naczelny PAP Michał Hofman informując go planowanym skierowaniu na emeryturę, podkreślił szczególnie zasługi generała w unowocześnieniu techniki radiotelekomunikacyjnej Agencji¹²³.

Lata 60 XX w. otwierały nowe perspektywy pracy społecznej i przyniosły nowe wyzwania dla byłego żołnierza na tym polu. Ówczesna sytuacja polityczna w kraju umożliwiała Heliodorowi Cepie podjęcie – w oparciu o Związek Bojowników o Wolność i Demokrację (ZBoWiD) – działań integrujących środowiska weteranów walk niepodległościowych, które do tego czasu pozbawione były takich możliwości.

Od 1960 r. Ceba był wiceprzewodniczącym Krajowej Komisji Weteranów Powstania Wielkopolskiego działającej w ramach ZBoWiD¹²⁴. Był też członkiem Głównej Komisji Weryfikacyjnej oraz Sądu Koleżeńskiego ZBoWiD¹²⁵. Został także wiceprzewodniczącym Komisji Łączności i Komisji ds. Oficerów Rezerwy.

Stworzył i później przewodniczył komisji warszawskiego środowiska powstańców. Organizacja ta dawała dawnym powstańcom wielkopolskim,

---

¹²¹ Relacja Zofii Potkowskiej, córki H. Cepy z dn. 19.01.2011 r.

¹²² Dane z archiwum Zespołu Personalnego PAP, op. cit.

¹²³ Pismo redaktora naczelnego PAP nr 92/MH/67 z dn. 20.12.1967 r., zbiory Zofii Potkowskiej, córki H. Cepy.

¹²⁴ Wielkopolski Słownik Biograficzny, op. cit., s. 23.

¹²⁵ M. Nowiński, op. cit.

zamieszkałym w Warszawie, nie tylko możliwość kontaktów i regularnych spotkań, ale również możliwość poprawy często trudnej, sytuacji życiowej. H. Cępa, jako przewodniczący tej komisji, skutecznie zabiegał o odznaczenia dla powstańców. Dbał też o awanse towarzyszy broni na wyższe stopnie wojskowe (w rezerwie). Weterani powstania wielkopolskiego otrzymali mundury, płaszcze i czapki, szyte na miarę według historycznego wzoru. W ostatnich latach życia H. Cępa usilnie i skutecznie zabiegał o utworzenie kwatery powstańców wielkopolskich na warszawskich Powązkach. Kwatera została przydzielona, ale już po jego śmierci dokończono realizację projektu – wzniesiono jednakowe nagrobki na koszt państwa, również – w sąsiedniej kwaterze – dla powstańców śląskich. W centrum obu kwater wybudowano Pomnik Powstańca Wielkopolskiego i Śląskiego¹²⁶.

Na emeryturze, 1964 i 1972. Źródło: zbiory Z. Potkowskiej

W grudniu 1973 r. Krajowa Komisja Weteranów Powstania Wielkopolskiego wystąpiła do Zarządu Głównego ZBoWiD z wnioskiem o podjęcie starań w celu mianowania H. Cępy na stopień generała dywizji z okazji XXX rocznicy powstania PRL, przypadającej 22 lipca 1974 r.¹²⁷. Nieznane są dalsze losy tego wniosku, ale i śmierć generała wiosną 1974 r. uczyniła te starania bezprzedmiotowymi.

¹²⁶ Relacja Zofii Potkowskiej, op. cit.

¹²⁷ Pismo KK WPW 1918/1919 do ZG ZBoWiD z dnia 10.12.1973 r., zbiory Zofii Potkowskiej, córki H. Cępy.

Heliodor Cępa udzielał się także pracach Ligi Obrony Kraju (LOK). Był członkiem Zarządu Głównego, wiceprezesem Zarządu Wojewódzkiego i przewodniczącym Głównej Komisji Rewizyjnej LOK.

Jego działalność społeczna w ZBoWiD i LOK spotykała się z wielkim uznaniem członków tych organizacji oraz innych osób. W zbiorach rodzinnych zachowały się liczne pisma kierowane do gen. Cępy z okazji urodzin, świąt państwowych oraz z innych przyczyn. Wśród nadawców znaleźli się między innymi minister obrony narodowej gen. armii Wojciech Jaruzelski, wiceminister obrony narodowej gen. broni Grzegorz Korczyński i prezes Zarządu Głównego Ligi Obrony Kraju gen. bryg. Zbigniew Szydłowski¹²⁸.

H. Cępa, będąc już poza wojskiem, nadal interesował się publikacjami, jakie ukazywały się w kraju i dotyczyły czasów przedwrześniowych i wojennych. Żywo reagował na błędy i przeinaczenia, czego przykładem może być jego reakcja na artykuł płk. Mariana Utnika, skądinąd towarzysza niedoli z czasów stalinowskich. W 1972 r. w *Wojskowym Przeglądzie Historycznym* (nr 2) Utnik opublikował artykuł pt. *Sztab Polskiego Naczelnego Wodza w II wojnie światowej*. Po jego lekturze Cępa przygotował obszerny materiał, w którym ostro skrytykował autora. Zakwestionował między innymi fragmenty artykułu dotyczące okresu służby Utnika w sztabie Naczelnego Wodza oraz jego udziału w ćwiczeniach międzydywizyjnych. Zdecydowanie odrzucił rozważania autora dotyczące organizacji, wyposażenia i wyszkolenia wojsk łączności¹²⁹.

Wieloletnia służba w wojsku zapewniła, co prawda, gen. Cępie i jego rodzinie stabilizację finansową, ale niestety na niskim poziomie. Będąc emerytem wojskowym i kończąc w wieku 73 lat pracę w Polskiej Agencji Prasowej, znalazł się w trudnej sytuacji. W tym momencie jego dochody zmniejszyły się o połowę. Zarząd Główny LOK wystosował nawet pismo do prezesa Rady Ministrów w sprawie podwyższenia emerytury H. Cępie¹³⁰.

Gen. Cępa oddawał się na emeryturze swojej pasji malarskiej. Najczęściej malował pejzaże i kwiaty. Obrazy zachowały się w domach jego

¹²⁸ Zbiory Z. Potkowskiej, córki H. Cępy.

¹²⁹ H. Cępa, Kilka uwag w sprawie opracowania płk. dypl. Utnika pod tyt. „Sztab Polskiego Naczelnego Wodza w II wojnie światowej”, zbiory Z. Potkowskiej, córki H. Cępy.

¹³⁰ Pismo ZG LOK do prezesa RM z 16.04.1967 r., zbiory Z. Potkowskiej, córki H. Cępy.

rodziny. Z kolei talent do nauki języków obcych oraz wieloletnia służba w różnych zakątkach Europy przyczyniła się do biegłej znajomości języków: niemieckiego, francuskiego, angielskiego, rosyjskiego i łaciny.

W rodzinnej miejscowości bywał po wojnie rzadko. Do Mieszkowa i Jarocina przyjeżdżał głównie na uroczystości związane z rocznicami wybuchu powstania wielkopolskiego. Występował wówczas z mundurze kombatanta powstańczego, który znajduje się dziś w Muzeum Regionalnym w Jarocinie. W okolicy Mieszkowa przyjeżdżał też czasem na polowania¹³¹.

Generał Heliodor Cępa zmarł 16 kwietnia 1974 r. w Warszawie. Został pochowany na cmentarzu wojskowym na warszawskich Powązkach w kwaterze powstańców wielkopolskich (kwatery C7, rząd 2, grób 27)¹³².

---

¹³¹ Relacja Lucjana Cępy, bratanka H. Cępy z dn. 06.10.2010 r.

¹³² Zaraz po śmierci gen. Cępy, jego żona Zofia otrzymała pismo kondolencyjne od ministra obrony narodowej gen. armii W. Jaruzelskiego, w którym napisał: Postać Generała Heliodora Cępy – żarliwego patrioty, szlachetnego, postępowego człowieka, wielce zasłużonego żołnierza – pozostanie na zawsze w naszej pamięci, Pismo ministra ON z dnia 16.04.1974 r., Muzeum Regionalne w Jarocinie.

ZAKOŃCZENIE

Gen. Heliodor Ceba pozostał w pamięci bliskich, przyjaciół, kolegów, przełożonych i współpracowników jako człowiek szlachetny, przyjazny, o szerokich horyzontach, ogromnej wiedzy i wielu zainteresowaniach.

Był bardzo ambitny, wytrwały i energiczny, ale jednocześnie opanowany. Dobrze radził sobie w różnych sytuacjach życiowych. Mimo wielu obowiązków potrafił też zadbać o rodzinę.

Podjmował nierzadko trudne zadania zarówno w dwudziestoleciu międzywojennym, jak i w czasie II wojny światowej.

Generał Ceba wniósł olbrzymi wkład w rozwój polskich wojsk łączności. Był bez wątpienia najważniejszą postacią w tym rodzaju wojsk, oficerem o największych zasługach dla łączności.

Po zakończeniu działań wojennych nie pozostał na Zachodzie – wrócił do Polski, bo jako patriota i żołnierz chciał dalej służyć krajowi. Tej wiary nie osłabiły nawet polityczne represje lat 50.

Po wojnie przyczynił się do rozwoju łączności cywilnej w zniszczonym kraju. Organizował także rozproszone, żyjące w trudnych warunkach środowiska weteranów walk niepodległościowych. Dbał o kolegów – kombatanatów.

Gen. bryg. Heliodor Ceba był z pewnością wielkim patriotą, doskonałym żołnierzem, fachowcem i oddanym społecznikiem. Może stanowić wzór dla dzisiejszych żołnierzy – łącznościowców.

BIBLIOGRAFIA

1. Źródła archiwalne

- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu.
- Archiwum APC Polish Historical Disclosures w Ruislip (Wielka Brytania).
- Archiwum Działu Spraw Pracowniczych Instytutu Łączności w Warszawie.
- Archiwum Państwowe w Kaliszu.
- Archiwum Parafii Rzymsko-Katolickiej św. Wawrzyńca w Mieszkowie.
- Archiwum Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Archiwum Urzędu Stanu Cywilnego w Jarocinie.
- Archiwum Zespołu Personalnego Polskiej Agencji Prasowej.
- Archiwum Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Jarocinie.
- Archiwum I Liceum Ogólnokształcącego w Krotoszynie.
- Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie.
- Zbiory Muzeum Regionalnego w Jarocinie.
- Zbiory Światowego Związku Polskich Żołnierzy Łączności.
- Zbiory Zofii Potkowskiej.

2. Opracowania zwarte

- Anders P., *Jarocin*, Poznań 2007.
- Cępa H., *Wybrane zagadnienia łączności armii II Rzeczypospolitej*, Londyn 1997.
- Pakuła M., *Putk radiotelegraficzny*, Pruszków 2010.
- Plan Rozwoju Miejscowości. Mini strategia Rozwoju Sołectwa Mieszków na lata 2009–2015, Mieszków 2009.
- Poksiński J., „*TUN*”: *Tatar-Utnik-Nowicki*, Warszawa 1992.
- *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, pod red. A. Gąsiorowskiego i J. Topolskiego, Poznań 1981.
- Zajączkowski M., *Wojska łączności garnizonu poznańskiego. Lata 1918–1939. Zarys historii*, Poznań 1994.
- *75 lat kształcenia kadr łączności w Zegrzu*, pod red. E. Szwedę, Zegrze 1994.

3. Wspomnienia

- Relacja Lucjana Cepy.
- Relacje Zofii Potkowskiej.
- Relacja Mirosławy Sujki.

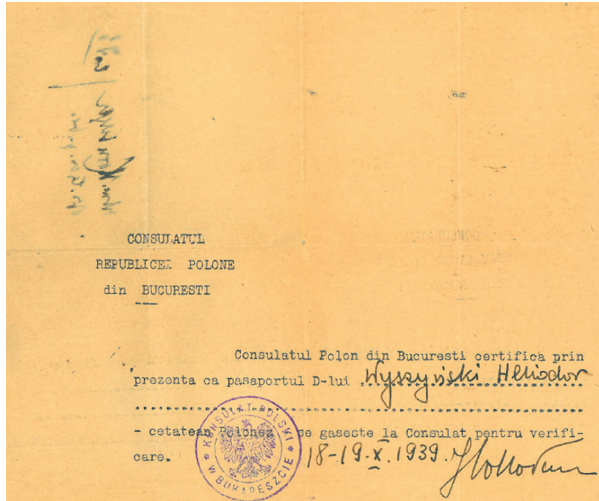
4. Artykuły

- Borzęcki M., *Generał brygady Heliodor Cępa*, „Biuletyn Łącznościowca” 1993, nr 1.
- Kr. W., *Ludzie 25-lecia LOK. Powstaniec, żołnierz, społecznik*, „Czata”, 1969, nr 39.
- Nowiński M., *Powstaniec, żołnierz frontowy – wybitny łącznościowiec*, „Żołnierz Wolności”, 1979, nr 217.
- Pakuła M., *Organizacja polskich wojsk łączności w latach 1914–1939*, „Komunikat Światowego Związku Polskich Żołnierzy Łączności”, 2009, nr 20.

WYKAZ SKRÓTÓW

APK	– Archiwum Państwowe w Kaliszu
AAP	– Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu
ASG	– Akademia Sztabu Generalnego
CAW	– Centralne Archiwum Wojskowe
CELT	– Centre d'Etude de Liaison et Transmissions
CWŁ	– Centrum Wyszkożenia Łączności
DOG	– Dowództwo Okręgu Generalnego
DOK	– Dowództwo Okręgu Korpusu
DP	– Dywizja Piechoty
DSW	– Dywizja Strzelców Wielkopolskich
GISZ	– Główny Inspektorat Sił Zbrojnych
IWŁącz	– Inspektorat Wojsk Łączności
KŁ	– Katedra Łączności
KSUS	– Komitet do Spraw Uzbrojenia i Sprzętu
LOK	– Liga Obrony Kraju
MPiT	– Ministerstwo Poczty i Telegrafów
MSWojsk	– Ministerstwo Spraw Wojskowych
ND WP	– Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego
NW	– Naczelny Wódz
OK	– Okręg Korpus
OWWŁ	– Obóz Wyszkożenia Wojsk Łączności
PAP	– Polska Agencja Prasowa
pł	– pułk łączności
PSZ	– Polskie Siły Zbrojne
SBP	– Syberyjska Brygada Piechoty
SG WP	– Sztab Generalny Wojska Polskiego
SPŁ	– Szkoła Podchorążych Łączności
SPRŁ	– Szkoła Podchorążych Rezerwy Łączności
UAM	– Uniwersytet Adama Mickiewicza
USC	– Urząd Stanu Cywilnego
WP	– Wojsko Polskie
WSWoj.	– Wyższa Szkoła Wojenna
ZBoWiD	– Związek Bojowników o Wolność i Demokrację

KOPIE DOKUMENTÓW

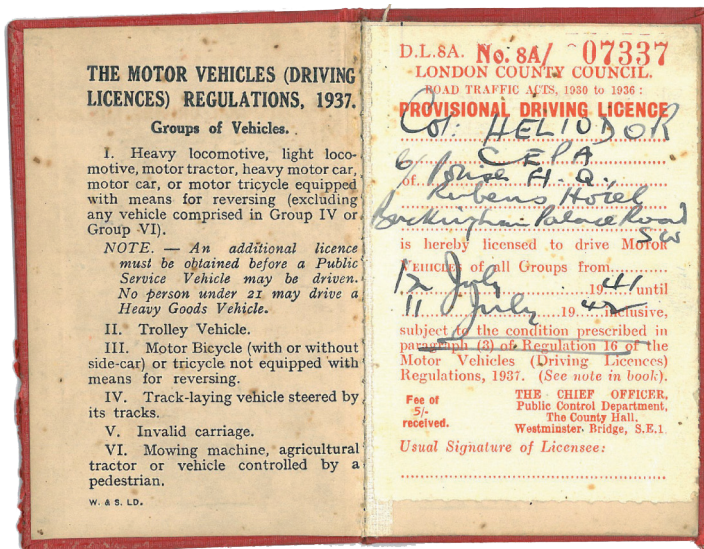

Poświadczenie wydania paszportu na nazwisko Heliodor Wyszyński, Bukareszt 1939.

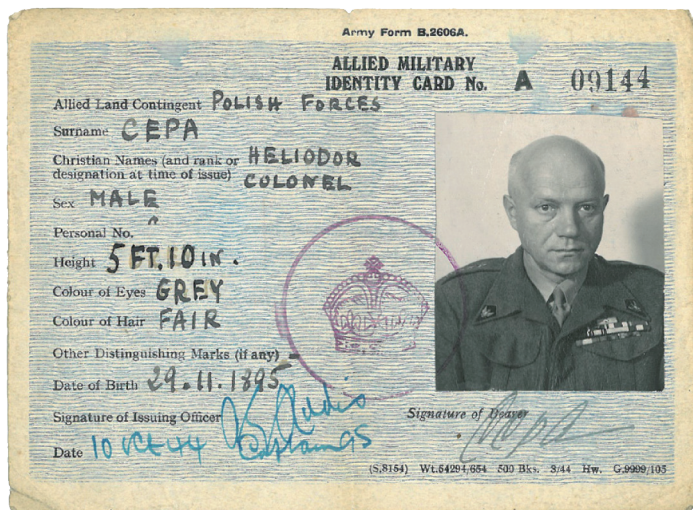
Źródło: zbiory Z. Potkowskiej

Legitymacja służbowa, Paryż 1939. Źródło: zbiory Z. Potkowskiej

Tymczasowe prawo jazdy, Londyn 1941. Źródło: zbiory Z. Potkowskiej

Legitymacja służbowa, Londyn 1944. Źródło: zbiory Z. Potkowskiej

Departure Notes

Serial No. 318....

BRITISH ARMY STAFF
23 MAY 1945
PARIS

TEMPORARY DUTY PASS
issued by
PARIS TRANSIT CAMP
HQ BRITISH ARMY STAFF
PARIS

No. A.09144 Rank... Co. ....

Name... **CEPA** .....

Initials... **H** .....

Date of Issue. **23-5-45** .....

Date of Expiry. **24-5-45** .....

J. Dutton
Captain
O.C. Paris Transit Camp.

(To be returned on Departure)

Przepustka służbowa, Paryż 1945. Źródło: zbiory Z. Potkowskiej

AWANSE

starszy szeregowy	1916
kapral	1918
plutonowy	1919
sierżant	1919
podporucznik	1919
porucznik	1920
kapitan	1921
major	1926
podpułkownik	1930
pułkownik	1936
generał brygady	1948

STANOWISKA SŁUŻBOWE W WOJSKU

ARMIA PRUSKA	
telefonista w Fernsprehabteilung nr 8 i Fernsprehabteilung nr 83 (83. DP)	1914–1916
dowódca drużyny w Fernsprehabteilung nr 83 (83 DP)	1916–1918
ARMIA WIELKOPOLSKA	
żołnierz batalionu powstańczego por. Kirchnera	1918
zastępca szefa łączności w sztabie 3 DSW	1919
dowódca kompanii, podoficer techniczny w sztabie 3 DSW	
oficer telegrafii w sztabie Armii Wielkopolskiej	
WOJSKO POLSKIE	
dowódca kompanii telegraficznej w DOG Poznań	1919–1920
dowódca kompanii i szef łączności w SBP	1920
kierownik referatu wyszkolenia łączności w MSWojsk., słuchacz	1921–1925
słuchacz kursu oficerów łączności pułków broni w OWWŁ	1923
słuchacz szkoły łączności CELT	1924
słuchacz kursu unifikacyjnego w DCWA	1925
dowódca batalionu w 1 pułku łączności	1926–1927
słuchacz WSWoj.	1927–1929
dyrektor nauk w CWŁ	1929–1931
kierownik taktyki łączności w WSWoj.	1931–1932
komendant CWŁ	1932–1934
dowódca wojsk łączności w MSWojsk.	1934–1939
naczelný dowódca łączności w ND WP	1939
POLSKIE SIŁY ZBROJNE	
szef łączności WP	1939–1940
szef łączności PSZ	1940–1945
WOJSKO POLSKIE	
szef Oddziału Planowania Materiałowego SG WP	1946–1948
szef Oddziału Łączności SG WP	1948–1949
kierownik Katedry Łączności w ASG WP	1949–1951
dyspozycja ministra ON (aresztowanie)	1951–1955

ODZNACZENIA

PRZED II WOJNĄ ŚWIATOWĄ

- Krzyż Żelazny III klasy (niem.) – I wojna światowa
- Krzyż Walecznych –1920
- Odznaka za ranę – 1920
- Srebrny Krzyż Zasługi – 1924
- Medal Dziesięciolecia – 1928
- Medal za Wojnę 1918–1921 – 1928
- Krzyż Niepodległości – 1932
- Order Odrodzenia Polski (Polonia Restituta) IV klasy – 1937
- Krzyż komandorski Orderu Narodowego Gwiazdy Rumunii (Ordinul Național Steaua României)
- Krzyż Zasługi Węgier – komandoria (Bányász Szolgálati Érdemérem)
- Order Legii Honorowej IV klasy (franc. Order Legion d’Honneur) – 1937
- Estoński Krzyż Wolności II klasy (Eesti Vabaduse Risti)
- Krzyż komandorski Orderu Krzyża Wolności (fin. Vapaudenristin Ritarikunta)

W CZASIE II WOJNY ŚWIATOWEJ

- Krzyż komandorski Orderu Imperium Brytyjskiego (Knight Commander Order of the British Empire)
- Defence Medal 1939–1945 (bryt.)
- War Medal 1939–1946 (bryt.)

PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

- Złoty Krzyż Zasługi – 1947
- Krzyż komandorski Orderu Odrodzenia Polski (Polonia Restituta) – 1964
- Krzyż Grunwaldu III klasy – 1965
- Wielkopolski Krzyż Powstańczy
- Śląski Krzyż Powstańczy
- Srebrny i Złoty Medal Za zasługi dla obronności kraju

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	3
Rozdział 1. Dzieciństwo i młodość	4
Rozdział 2. Służba w wojsku II RP	9
Rozdział 3. W Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie	19
Rozdział 4. Losy powojenne.....	23
Zakończenie.....	33
Bibliografia	34
Wykaz skrótów	36
Załączniki.....	37
1. Kopie dokumentów	37
2. Awanse.....	40
3. Stanowiska służbowe w wojsku	41
4. Wykaz odznaczeń	42